

nøgle•hullet

33. ÅRGANG
NR. 3 • 2016

NYT FRA LOKALHISTORISK ARKIV & FORENING I ALLERØD KOMMUNE

I 1917 havde den populære førstelærer ved Lillerød Skole, Mathias Hansen Bogh 40 års jubilæum. Næsten alle i den lille by var med i en gratulationsbog og gaven, et oliemaleri af skolen, udført af den lokale maler og keramiker Karl Schrøder. Det ligner måske ikke en typisk skole, men den første Lillerød Skole fra 1823 blev opført som landbrug med nogle tønder land halvdårlig jord på Kollerødvej 49-51, langt uden for landsbyen. Lærerembedet kunne man ikke leve af, og ligesom f.eks. skovløbere måtte man supplere med egne afgrøder. Maleriet viser, hvad der siden kaldes Gl. Skolegaard set fra øst, og gymnastikredskaberne til højre er nok eneste tegn på, at det er en skole. Og nu må skolen med de ældgamle rødder ikke mere hedde Lillerød Skole!

PROGRAMMET

Tirsdag den 25. oktober 2016 kl.19.30 på Kirkehavegaard

Bevaringsværdige bygninger

I arkivet findes mange gamle og helt nye fotografier af **de bevaringsværdige bygninger**, der fandtes eller endnu findes i vort område. Desværre har Allerød Kommune aldrig lavet en registrant eller et egentlig kommuneatlas over det bevaringsværdige, hvad enten der er tale om gamle historiske småhuse, de sidste bøndergårde, bymiljøer eller arkitekturperler. Fra billedsamlingen har **Ole Høegh Post** udvalgt et udvalg, der viser, både hvad vi har mistet, og hvad der med privat eller kommunal velvilje stadig kan reddes.

Torsdag den 24. november kl. 19.30 på Kirkehavegaard

Hvordan blev tre kommuner til Allerød kommune?

Pens. ekspeditionssekretær **Tony Andersen** bringer os tilbage til tiden omkring 1970, hvor Allerød kommune blev en realitet. Hvad skete der, da Blovstrød, Lillerød og Lyng-Uggeløse kommuner blev til Allerød kommune? – og hvad gik forud?

Hør den dramatiske historie om borgmestervalget. Om hvorfor navnet blev Allerød, når et andet navn egentlig var vedtaget? Om hvorfor vi har en svømmehal i Blovstrød og ikke et bibliotek. Hvorfor stillede Venstre med 3 forskellige lister til kommunevalget, og hvem var hovedpersoner på daværende tidspunkt?

Det er ikke uden dramatik, når 3 kommuner skal forenes i en kommune, så kom og hør den spændende historie.

KÆRT BARN, MANGE NAVNE

En af forsommerens historiske nyheder var offentliggørelsen af de sammenlagte midtby-skolers nye kompromisnavn i Lillerød: Det blev en lidt banal mellemting mellem ordene *Lillerød* og *Skovvang*, og fra nu af hedder den fusionerede skole bare...*Lillevang Skole*.

Det nye navn falder ikke logisk og forklarende, for når de gamle navne tydeligt henviser til placeringen i byen og i Nordsjælland, giver det konstruerede navn ikke andre billeder på nethinden end det etablerede navn i det nordlige Farum.

Lillerød Skole flyttede i 1910 til landsbymidten på Prøvestens jord. Den helt nybyggede, arkitekttegnede skole set hen over Sprøjtedammen.

Noget mere heldig har man været med navnet *Kratbjergskolen* for de ligeledes fusionerede *Engholm* og *Ravnsholt Skoler*.

Skolerne fik i sin tid naturligt nok navne efter, hvor de lå, og i vort område hed det logisk nok *Blovstrød*, *Sjælsmark* og *Grønne-gade*, *Lynge*, *Kollerød*, *Uggeløse*, *Vassingerød* og *Bastrup Skoler*. Og altså siden 1823 også *Lillerød Skole*.

Det hed den også efter i 1910 at være flyttet fra den forældede, stråttækte på *Kollerødvej*, nu *Gammel Skolegaard*, til landsbymidten på *Frederiksborgvej*. Det var nydelige og tidssvarende bygninger tegnet af arkitekt *Rolf*

Schroeder, der også har tegnet Lillerød gamle Brugs og Ny Allerødgaard).

På den nye matrikel, et areal fra gården Prøvesten, har Lillerød Skole boet siden – men med betydelige udvidelser for at følge med befolkningstilvæksten.

I 1960'erne hed Lillerød Skole ifølge brevpapir og eksamensbeviser, cyklistprøver mm. *Lillerød Kommuneskole*.

Da Lillerød kommune i slutningen af 1960'erne, måtte gå videre og opføre en helt ny skole på gården Skovvangs jorder i Horsemosekvarteret og kaldte den *Skovvangskolen*, var man solidarisk og syntes, at Lillerød Skole ikke burde være ene om bynavnet.

Så fandt man på, at Lillerød Skole pr. 1. april 1969 skulle hedde *Toftehaveskolen* efter den meget nære nabogård Toftehavegaard, der også dengang var en del af Statens Seruminstutts gårde.

Det nye navn kom aldrig rigtig i brug, bl.a. fordi man stadig havde store mængder brevpapir med 'Lillerød Skole', der skulle bruges, og den 30. december 1970 kunne man læse i Allerød Posten, at 'Toftehaveskolen i Lillerød har fået sit gamle navn tilbage, så den nu igen hedder Lillerød Skole.'

I den følelsesladede sparerunde sidste år var en af modellerne at

Lillerøds allerførste skole fra 1823 var delvis en landbrugsejendom.

nedlægge enten Lillerød Skole, Skovvangskolen, Engholmskolen eller Ravnsholtskolen. Flere foreslog, at man tog Lillerød Skole, - netop i de typiske skolebygninger, der i hvert fald ikke nemt kan genbruges til andre formål. Som vi nu alle ved, kom et noget uventet kompromis på banen: En administrativ fusion med skolerne bevaret på eksisterende matrikler og med det nævnte kompromisnavn *Lillevang*.

Hermed har man afskaffet det gode 193 år gamle skolenavn til fordel for et lidt fjollet rebusnavn, som ingen kan placere geografisk. Og når vi taler om den Lillevang Skole, der ligger på Frederiksborgvej, skal vi tilføje: 'Afdeling Lillerød' i modsætning til den Lillevang Skole, der ligger i Horsemosen og hedder 'Afdeling Skovvang' - og som også er i Lillerød.

Ole Høegh Post

Pensioneret skovfoged Otto L. Bang skrev i 1974 sine erindringer om tiden som skovfoged i Tokkekøb Hegn 1933-1969. Vi bringer her:

NOGLE ERINDRINGER

Af Otto L. Bang

”I dag er ’Krudthus’ en nydelig og velholdt skovløberbolig. Den gang [vi kom] var det skovfogedbolig og i en miserabel forfatning ude og inde. Alene husets damer fortjente ros: ruder, messinggreb og kakkelovne skinnede, pinligt rent var det også. Men egentlig vedligeholdelse havde min forgænger afslået i flere år – tjene-stemanden betalte dengang 40 % af indre vedligeholdelse. Og u-dendørs grønnedes gårdspladsen af græs og ukrudt. Der dog var slået med le før afleveringen, og kæmpeboghvede groede lige til tagskægget tæt foran to vinduer, og haven lå hen som en tæt og tyk rævesåt.¹ Det tilliggende landbrug svarede ganske dertil... Nå, vi var raske, unge folk og fik snart så megen skik på sagerne, at vi kunne være bekendt at sige, at det var os, der boede i det hus...

Skovfoged Otto L. Bang i gallauniform.

Også i skoven var der nok at tage fat på.

Tokkekøb Hegn var fuldt af træ i 1933, gammel bøg, eg og rødgran og hård trang til gennemhugning og udrensning. Året i forvejen var der lagt ny driftsplan med store arealer til hovedbenyttelse, og savværkerne ville gerne købe – til tidens små priser; jeg tror, det ringeste tømmer, klodstræ, kostede 18 kr. pr. m³...

Førend Juncker² sidst i 1930erne begyndte at aftage bøgekævler i ringere kvalitet og små dimensioner, skulle bøgekævler holde mindst 30 cm [i diameter]. Og da træsko- og drittelstavfabrikkerne nu kun aftog mindre ’snitgavn’³ – gummistøvler fortrængte træsko og eksportstop til Randstaterne samt pakkesmør ramte stavfabrikanterne, indså jeg, at vi med den planmæssigt øgede hugst ville

Skovfogeden var chef for ret mange ansatte. Her ses 16 skovløbere og skovarbejdere (og en hustru). Otto Bang ses i midten th. med blank kasket.

producere langt mere brænde, end det traditionelle marked, landboerne, kunne aftage i denne skovrige egn. Hidtil var man vist simpelt- hen holdt op med at skove, når der ikke kunne sælges mere brænde.

Noget måtte gøres.

Allerførst fandt jeg en svineproducent, der kogte foderet til sine slagterisvin og fik for en billig penge prakket ham et par hundrede rummeter fjorgammelt brænde på, som henstod i skoven og trykkede prisen på det ny-skovede.

Så var bordet rent.

Dernæst tog jeg straks fat på at fremstille industribrænde... Det første af den art i Nordsjælland, men velkendt i Sydsjælland, hvor de private skove jo i reglen er lidt rappere i aftrækket. Kunder til det skaffede jeg også. Når prisen pas-

sede, foretrak mange bagere og mejerier brænde for kul; det var renligere i brug for disse propre mennesker, gav mindre aske og varmede ovne og dampkedler så meget hurtigere op, at der var tid at vinde i de årle morgentimer. Året efter begyndte jeg at lave kakkelovns- og kaminbrænde til salg i stations- og villabyerne, hvis beboere gerne ville fyre med brænde, men manglede plads til selv at oparbejde skovbrænde. Den vare fremstilledes i forvejen flere steder, men der blev plads til mig med.

Alt det lette brænde af forskelligt løvtræ leverede jeg til et stort pottemageri. Det var førend enhver pottemager kaldte sig keramikker. Hansen eksporterede så langt væk som Afrika og Ameri-

ka, men kaldtes stadig ”Krukke-
manden i Lillerød” [Det er Lille-
rød Lervarefabrik]. Han skulle
netop bruge lette træarter, hvis
lange flammer rigtig slikkede ind
om hans krukker.

Granbrændet gik til optændings-
brænde i København.

For at animere salget kørte jeg alt
brænde ud og stillede det op ved
fast vej. Der præsenterede det sig
bedre og kunne afhentes pr. bil
og ikke som hidtil nødvendigvis
af hestekøretøjer. Det gav bonus.
I løbet af et par år havde jeg
brændesalget i et solidt og roligt
leje. Indtil krig, rationering etc.
smadrede også det...

I februar 1940 flyttede vi ind i

den nyopførte skovfogedbolig
'Vildtmesterhus' på den tidligere
skovridergård 'Tokkekøb's vænge
i sydkanten af Tokkekøb Hegn...
Huset var budgetteret til 24.000
kr. og kom til at koste lidt mindre
med elektricitet, vand, bad og
centralvarme...

Vinteren 1940 var streng og u-
sædvanlig lang med hård frost og
megen sne fra november til sidst i
marts. Drøj for skovfolk at kom-
me igennem. Og næppe var far-
vandene nogenlunde isfri, før vi
og nordmændene havde tyskerne
over os.

Aldrig glemmes morgenen den 9.
april. Tyske flyvere på vej mod
Norge, grønne 'Oprop' på en

*Krudthus var Skovfogedboligen i Tokkekøb Hegn indtil 1940. Nu er der
børnehave*

Skovfogedfamilien flyttede i 1940 fra Krudthus til en nybygget skovfogedbolig på Kongevejen 78, ved siden af skovriderboligen. Vildtmesterhus er nu privat-ejet og ligner sig selv.

jammerlig blanding af dårligt dansk og dårligt norsk underskrevet af 'den tyske Kommandant' – i vores land.

Vore infanterister var myldret ud af Sandholm og Høvelte [lejrene] uden vådt eller tørt, men lige i humør til at feje de veje rene og om fornødent "ryge i flæsket på dem", som en korporal udtrykte det.

Kaptajn Hammerich kom ind hos os, tilfreds: "Ikke én mand trykker sig!"

Han oprettede kommandostation i mit kontor, og så længe telefonen virkede derind, kunne vi følge begivenhederne i København og Værløse.

Jeg ringede til bageren i Blovstrød om straks at komme med rub

og stub, hvad han ejede af spiseligt. Køkkensergenten stoppede en mælkebil på landevejen og raserede den. Min kone fodrede officererne på kontoret. En soldat gumlede tørt brød, tørrede lidt mælk af mundvigen og tændte en cigaret: "Det var lige, hvad vi manglede. Lad dem så komme an, de sataner, de har ikke noget at gøre i vores land."

Op ad formiddagen kom ordren pr. telefon om at gå hjem på kaserne og kun yde modstand ved direkte angreb.

Kontrolopringning. Jo, det var en ordre. Kapitulaton. Der blev tavshed - længe. En officer tabte sin hjelm på gulvet. Kaptajnen sagde: "Vi har dog altid før fået

lov til at slås. Vi har ikke altid vundet, men vi kunne slås.”

Han besindede sig, fik soldaterne kaldt ud af stillingerne op på landevejen og kortelig forklaret dem den nye ordre. De rolige geledder vaklede, der anedes nærmest som en stønnen og et enkelt sygt: ”Åh, nej.” To løjtnanter stod side om side, den ene med knyttede hænder og gentagende: ”Det er ikke vores skyld, dette her, det er ikke vores skyld.”

En soldat smadrede sit gevær henad jorden: ”Så tag da hellere hele lortet, når vi alligevel ikke må bruge det.” Hans chef med våde øje lagde armen om skulderen på sin lille soldat, beroligede Ham og kaldte ham ”min dreng”.

Når større jagter var henlagt til skovparten, var skovfogeden vært og skulle arrangere dagen. Her køres jagtselskabet ud i skoven i 1965.

Den vante lydighed og ro sivede atter ind. Kompagniet skridtede af.

Endnu ser jeg for mig de ludende rygge i dette kompagni af vrede og krænkede soldater. En ond morgen.

Men det blev hverdag.

Ret længe varede det ikke før skovene fik at mærke den nu overhængende brændselsmangel. Rub og stub af effekter blev revet væk. Dernæst solgte vi for symbolsk betaling flere år gammelt ragelse af grene efterladt på skovbunden. Halv- og helråddent var det meste, men brænde kunne det vel. Pligthugst, rationering og maksimalpriser beordredes i tide, for dem, der sad på de ledende

poster (tildels de samme personer som dengang) huskede, hvorledes kontrollen med varer og priser under Første Verdenskrig gled myndighederne af hænde, fordi man først rationerede, da der ikke var ret meget at rationere ud med varemangel og forargelig 'gullasch' til følge. Erfaring savnedes simpelthen dengang. Dette blev ikke gentaget. Vi husker, hvorledes knappe varer fordeltes bedst muligt.

Her i amtet klarede brændselsrationeringen af slotsorganist Jens Laumann ved Frederiksborg Slotskirke. Det lyder pudsigt, men forklaringen er, at han under Første Verdenskrig som amtsfuldmægtig bestred samme hverv. Så da amtet nu på ny fik samme opgave pålagt, formåede man den erfarne Laumann til at tage tønnen endnu en gang. Han og min kone havde for år tilbage været sammen på amtskontoret, så vi kendte hinanden helt godt, hvorfor han, når han savnede oplysninger af praktisk art, ringede ud og fik dem hos "frøken Ilsøes mand" – det var mig.

Når vi så andre menneskers nød for brændsel, var skovens folk taknemmelige for vor ret til brænde. Landbrugsminister Bording resolverede, at vi stadig skulle kunne købe det lovlige

kvantum. "Desuden", bemærkede den kloge mand, "hvis de ikke får lov til at købe det normalt, så stjæler de det bare. Det ville jeg da gøre."...

Generatordrift af biler var noget, man hidtil kun havde læst skulle kunne lade sig praktisere. Nu kom der fabrikation i gang af disse kakkellovnslignende genstande, som mod tilladelse monteredes på biler. Og de fungerede. Mange gange har jeg set bilister stoppe op, gå ind i skoven og på skovbunden rage kviste, træstumper og løv sammen og fylde generatoren op for på den måde at strække det rationerede brændstof lidt længere. Huggespåner samlede vi selv sammen og solgte til samme brug – urationeret.

Vi startede en regulær produktion af generatorbrænde af bøg. Omkring 1.200 rummeter årligt oparbejdede vi ved hjælp af rundsav og håndøkser til klodser på omkring 8 gange 8 cm, hvis jeg husker ret. Det solgtes mod rationeringsmærker og kontanter.

Tyskerne fik hver måned tildelt, hvad de forlangte af generatorbrænde og måtte selv holde hus med det. For hvad de derudover ville have, måtte de ligesom andre præstere mærker og kontante penge. "Men", som skovrider Tonboe i direktoratet præciserede

da jeg ringede til ham efter at have haft vrøvl med 'de grønne', ”en pistol vil immeran gøre det ud for både mærker og penge.” Den med pistolen kom jeg kun ud for en gang eller to; i reglen traskede de af efter en grov afvisning – den tone forstod de bedst...

Da denne virksomhed var afviklet efter krigen modtog de skovridere og skovfogeder, der havde fremstillet generatorbrænde en erkendtlighed af staten. Ikke for vores store ekstraarbejde i forhold til andre, men for udvist initiativ. Min part beløb sig til 37,50 kr.

En anden krigstidsproduktion optog man på Garvesyrefabrikken i Hillerød, hvor man af egebrænde og –stød [stubbe] og af granbark fremstillede det garvestof, man i fredstid, indførte. Alt grantømmer skulle vi afbarke – også om vinteren – og levere barken passende tør...

Alt det ekstraordinære arbejde vi blev pålagt, krævede naturligvis en stærk forøgelse af arbejdsstyrken...

Efter krigen fandt jeg i arkivet en ret tilfældig delingsliste, hvor jeg i den givne måned havde udbetalt løn til 62 mand, vognmænd iberegnet, men fraregnet kommunalt henviste og entreprenører. Før

krigen havde jeg haft ca. 8 mand om sommeren og 12-14 om vinteren.

Leverancer direkte til tyskerne havde jeg kun ganske få af... og de var ofte til omgående ekspedition.

Til sådanne situationer kendte man - også arbejderne - begrebet 'at skynde sig langsomt'. Det blev 'svært' at finde egnet træ, hindringer tårnede sig op, værktøj forsvandt eller trængte til uopholdelig reparation, eller vognmanden kom i tanke om noget helt andet, han bestemt havde lovet.

Var man rigtig heldig, blev resultatet en til formålet uanvendelig vare, eller tiden blev passeret.

En sommerdag nappede Axel skovløber og jeg os en ekstra øl på, at det var lykkedes ham bare ved forkerte dimensioner på nogle få vognstænger at forsinke en hel bataljon og to jernbanetog i et halvt døgn.

Den slags hørte til de små glæder.

Noter:

¹ Ifølge Den store danske Ordbog er en *såt* et område, hvorfra klapperne jager vildtet hen mod opstillingen af skytter under en klapjagt.

²Juncker i Køge lavede parketgulve af bøgetræ.

³ opskåret og stablet gavntræ

EN GYSER

Med mellemrum støder arkivmedarbejderne på arkivalier med underlige brune sværtninger, der kan give lidt kuldegysninger, og en speciel glæde ved trods alt at opleve arkivets samlinger. Det drejer sig nemlig om synlige minder fra dengang arkivet var meget tæt på at forsvinde.

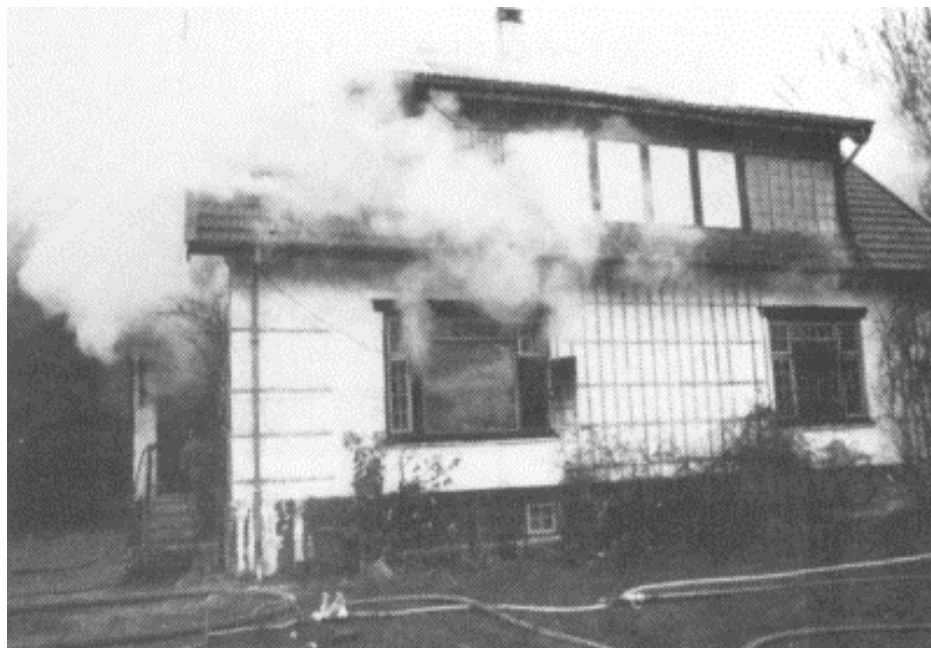
I LAFAKs første år havde vi fået anvist 'lokaler' i den tomme, tidligere direktørvilla ved Fritz Hansens møbelfabrik. Villaen, bare kaldet FH-villaen, lå bag biblioteket og biografen op mod skovgærdet til Ravnsholt, og LAFAK

FH-villaen, hvor Arkivet havde sine tidligste år, lå bag Biblioteket og de sidste fabriksbygninger på Skovensvej. (1982)

havde indrettet arkiv, lagerrum og møderum mm på førstesalen, mens herskabsrummene, Fritz Hansens spisestue og dagligstue med pejs, tidligere var tildelt en anden lokalesøgende forening, ”Walkie-talkie klubben Lyngø – Allerød”. Ikke et bofællesskab vi var ret glade for, for deres aktiviteter var at lodde ledninger i et loddeværksted og råhygge i en stor bar i stuen.

Onsdag den 1. maj 1985 blev jeg ringet op hjemme ved 19-tiden af biografmanden Jørgen Hansen, der sagde, at der var voldsom røg fra FH-villaen, og at der var brandbiler i arbejde. Så kommer

Felix Noga rykkede ud for Allerød Nyt og fotograferede dette skrækkelige sceneri kl. 19 den 1. maj 1985.

man hurtigt på cyklen, men brandmændene tillod ingen at komme ind. Der var ingen åben ild, og man fik at vide, at røgen stammede fra baren i stueetagen, hvor Walkie-talkie-fyrene havde tilsluttet 8 gamle køleskabe til en gammel stikkontakt. Ikke ligefrem det optimale bofællesskab! Takket være en meget hurtig indsats og brandmandskabets hensynsfulde brug af vand, blev der ikke sprøjtet på førstesalen, og der skete minimale skader på samlingerne. Men alt, der ikke var tildækket, blev farvet brunt på overfladerne. Vores daværende arkivar, den biblioteksuddannede Marianne Schäfer, havde gode vaner, og stort set alt var i char-

tekker, kuverter, i stabler eller skabe. Til gengæld var stueetagen øde lagt af røg, vand og gløder, og selvom LAFAK påpegede bevaringsværdier og ombygningsmuligheder, endte det med nedrivning af villaen.

Efter den grimme oplevelse blev arkivet pakket ned i et kælderrum i Biblioteket, hvor vi også lånte et kontor.

Loddeværkstedet var indrettet i Fritz Hansens spisestue, hvorfra vi fik lov til at bortføre de to serviceskabe med krumme glassdøre, som nu er opstillet i Arkivets kortskabsrum efter 27 år i en fugtig kælder.

Ole Høegh Post

ALLERØDVEJ

Indtil Sortemosevej blev anlagt ud gennem Sortemose i 1938 foregik al trafik fra Lillerød til Blovstrød ad Allerødvej. Ved jernbanen gik vejen over sporene i niveau og fortsatte forbi Allerød Teglværk ud til Kongevejen. Det lille ledvogterhus minder endnu om trafikken over sporene, men også et andet levn fra den tid kan stadig ses. Hvor Allerødvej drejer af og bliver til stien ud i mosen står stadig tre solide tilhuggede granitsten med smedede holdere til et jernrækværk, der i de år

skulle beskytte trafikken mod at dratte i en våd afgrund, ligesom det ses ved mange dæmninger eller stenkister ved vandløb.

På det flotte gamle fotografi på modsatte side ses rækværket i funktion, og hestevognen er på vej mod Gammel Allerødgaard, der anes bagved. Desværre er billedet udateret, men smedemester Gunnar Hansen fra Blovstrød fortalte, da vi fik det i 1985, at det var hans bedstefar, der sås, og så er vi langt tilbage mod år 1900 eller før. - Og de tre børn bag rækværket kender vi heller ikke.

OHP

Samme trafiksikring og granitsten med mere end 100 års mellemrum. På det store foto ses hen mod Gl. Allerødgaard over 'Røverkulebakke'.

Lærer Axel Schmidt var både religionslærer, sløjd lærer og kordegn i kirken. Og han må have været klasselærer for denne klasse fra Lillerød Skole - måske årgang 1947 ?

EFTERLYSNING

I Arkivets samling af skolebilleder fra Lillerød Skole ligger dette foto. Det er udateret, og der mangler navn og efternavn på to elever. Mon ikke der er nogen blandt vore læsere, der kan hjælpe med årstal og navne og eventuelle rettelser?

Navneliste:

Bageste række fra venstre:

1 Finn Larsen

2 Hans Madsen

3 Walther ?

4 ?

5 Peter Jørgen Olsen

6 Kjeld Hansen

Lærer Axel Schmidt

Forreste række fra venstre:

1 Karen Hansen

2 Ann Finsrud

3 Ellen Willer

4 Inger Borning

5 Kaj Hieronimus Rasmussen

6 Henrik Petersen, Nyvej

7 Tonny Hansen

OLDTIDSSTIERNE

Nøglehullet har tidligere omtalt initiativet med markerede afsnit af Oldtidsstierne i det sjællandske vandsejlsområde, hvor man bedst kunne færdes tørskoet fra oldtiden op gennem middelalderen i det vejstrøg, der har forbundet Midtsjælland med Nordkysten og nok videre.

I 2015 indviede man afsnittet gennem dyssebygden i Tokkekøb Hegn, der følger de dysser, høje eller jættestuer, som tydeligt ligger i et vist system, og den 13. august i år blev et afsnit fra Værløse over Farum samt strækningen Teglværksområdet indviet

med kortfoldere og informations-pæle med QR-koder, der fortæller om lokaliteten.

Initiativtagerne, der er samlet i 'Oldtidsstifonden' har udført et imponerende arbejde, der ikke har kostet samfundet noget, og Nationalmuseet og lokalarkiverne på ruten, bl.a. LAFAK, har bidraget her og der.

Det foreløbig sidste afsnit er ikke ligefrem oldtid, men netop teglværksdriften, der i vort område er stødt på interessante spor fra endog meget gamle dage. Som bekendt fandt naturhistoriske forskere i 1897 rester af planter og dyr fra en hidtil ukendt klimaperiode under sidste

Det kønne landskab er i virkeligheden resterne af et gennemgravet lergravs-område, hvor der blev fundet meget mere end bare blåler. I Tivolibakkerne bagved ses spor efter lergravningen tydeligt, selvom alt er groet pænt til.

Oldtidstiafsnittet indvies af to viceborgmestre fra Allerød (Miki Dam Larsen) og Furesø (Preben Pettersson) Kommuner.

istid, *Allerød-tiden*. Den fik navn efter findestedet, Allerød Teglværks lergrav tæt ved tipvognssporet, der dengang, i jagten på gode lerforekomster, var nået til Bregnerød et par hundrede meter fra sogneskillet til Blovstrød. Dermed kom Allerød lidt uretfærdigt på verdenskortet, og i dag er det smukke, tilgroede lergravs-område, som vi kalder Tivolibakkerne, fredet som lokaliteten for fundet af en anderledes dyre- og planteverden under navnet 'Allerød Lergrav'.

Så må vi leve med, at teglværksnavnet er gået videre til dagens kommunenavn, og at navnet 'Allerød Lergrav' nok kan sammenkobles hermed!

I lagene fra Allerødtid i Allerød Teglværks lergrav i Tivolibakkerne blev der bl.a. fundet denne velbevarede elgtak i 1897, her præsenteret af Jeppe Møhl, fra Zoologisk Museum (og Lillerød)

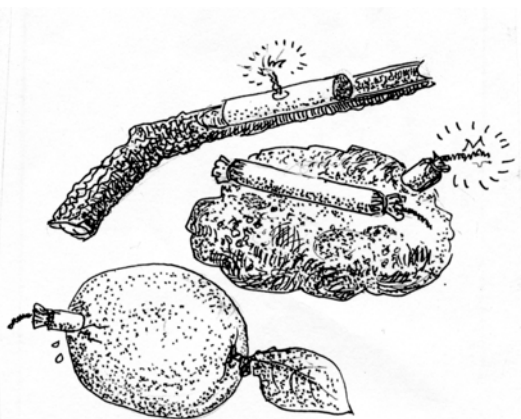
KRUDT OG KUGLER – ET ILDOVERFALD!

Af Poul Yding

For nylig mødte jeg en gammel bekendt, Per-Olof Johansson. Han mindedes en af vor fælles ven Anders Posts ture som patruljefører ude i Kattehole Mose nær ved Allerød Teglværk. Jeg husker også turen, fordi jeg skulle være 'fjenden' sammen med et par andre drenge. Hvem de var - det har jeg glemt, fuldstændig glemt!

Der er også gået mere end 60 år. Anders var god til at arrangere spejderøvelser af militært tilsnit, og han fik uden vanskeligheder hyret et hold til at fungere som patruljens modstandere. Vi forbedrede et ildoverfald (det er den militære term, jeg senere lærte som værnepligtig). Vi (eller var det kun Anders?) købte fyrværkeri ind - det kunne man åbenbart godt dengang, selv om sommeren - af to slags:

For det første de billige og effektive lynkinesere, som blev fremstillet her i landet (endda ude hos Thøgersens i Vassingerød, mine forældres gode venner).

Kineserne blev solgt i breve á 10 styk. En kineser var på størrelse med en halv blyant og bestod af et hårdtrullet paphylster med en sort lunte, lavet af bomuldsgarn dyppet i sortkrudt, og en ladning af et ret potent kaliumkloratkrudt, som var temmelig brisant - altså, meget hurtigbrændende, således, at det ret svage paprør alligevel gav anledning til et højt og skarpt brag med et kraftigt glimt (der skyldtes tilsat aluminium). Jeg tror det har drejet sig om samme krudt, som Forsvaret i dag benytter i kanonslag, der skal illudere kanonskud, og som sikkert kan rive en hånd totalt i laser, hvorfor kanonslagene er monteret på et passende langt kartonrør.

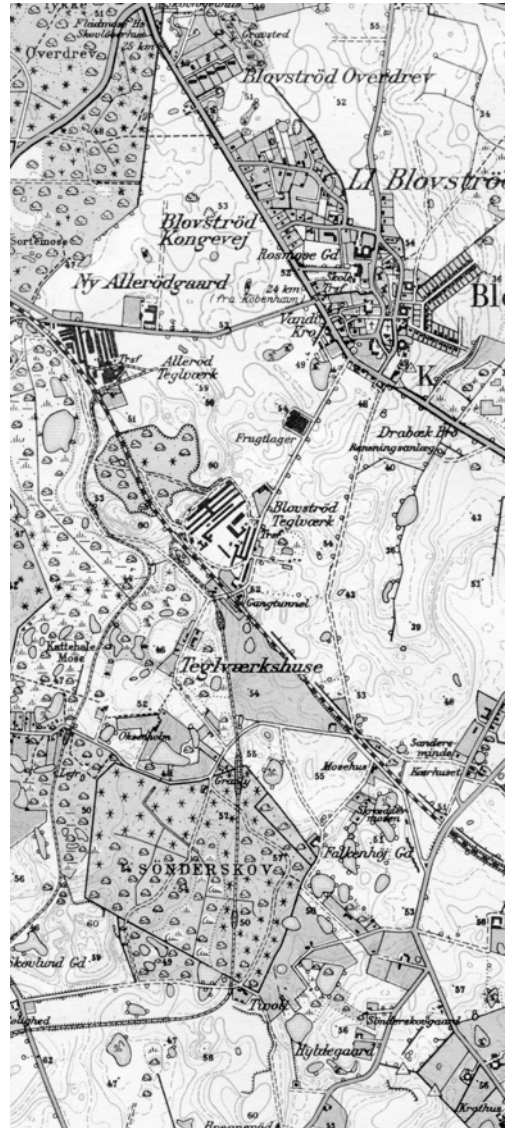
Så kraftige var lynkineserne ikke, jeg har set flere tilfælde hvor en

kineser gik af, mens man holdt den med fingrene - men det gjorde 'avs', og man havde ikke lyst at gentage forsøget. For at øge effekten ved overfaldet puttede vi kineseren ind i en klump (stenfrit!) ler; derved opstod en god håndgranat.

Kasteren gjorde sig klar, og en hjælper tændte lunten, hvorpå han kastede bomben i en høj, ildspruttende bue henover fjenden. Efter et par sekunder eksploderede granaten i luften og pebrede modparten til med små, bløde og uskadelige lerpartikler.

Den anden våbentype bestod af nogle ejendommelige luftbomber, sikkert af kinesisk oprindelse. De var af størrelse som små nytårsbordbomber, men lunten sad midt på hylsteret, ikke i bunden. Man stillede bomben på et fladt underlag, og den brændte af i to tempi: Først blev den slynget op i luften, cirka halvt så højt som en telefonpæl, og så eksploderede den.

Af øvelsens militære oplæg blev jeg inspireret til at bygge et apparat, der mindede om noget jeg havde set i min tidlige barndom: En P.I.A.T. (Projector Infantry Anti Tank), som en af soldaterne ved Befrielsen i 1945 havde med sig, da de var indkvarteret i Ganløse. Jeg skar en hyldegren til, så den nogenlunde fik geværfacon.

Geodætisk kort over øvelsesområdet mellem teglværkerne, Tivolibakkerne, Kattehale Mose og de to sæt tipvognsspor. En ret fantastisk 'legeplads' for eventyrlystne Lille-rød-dreng.

Nattens oplevelser fastholdt i hastige tuschtegninger i den gamle spejderdagbog. Patruljeføreren både arrangerede, beskrev og tegnede.

Grenen endte i en halvskål, hvor bomben kunne ligge nogenlunde sikkert med luntent ragende ud til siden. Luntent blev tændt af hjælperen mens skytten tog sigte, og første trin af eksplosionen ville så slynge 'sprænglegemet' ud imod fjenden.

Vi tre eller fire drenge skulle overfalde Anders' patrulje, som ville rykke frem langs tipvogns-sporet, lige der hvor grusvejen krydsede sporet og fortsatte mod Blovstrød Teglværk nær ved Karen Sofies Høj.

Til den aftalte tid lagde vi os i baghold i det høje græs, hvor vi benyttede ventetiden til at efterse vore traditionelle cowboy pistoler samt modtage instruktion i brugen af de nye våben.

Skulle jeg gentage overfaldet ville jeg nok udsende en forpost, men det tænkte vi ikke på. Som altid ved slige lejligheder følte ventetiden lang og anspændt, som vi lå der med ørerne på stilke. Der gik en evighed, jeg tror en halv times tid, men pludselig så vi fjenden dukke op - bekymrende tæt på.

Jeg kan levende genkalde mig synet: Patruljeføreren havde selvfølgelig set os, men lod som ingenting.

Vi åbnede ild! Håndgranaterne fløj - jeg husker lyden af lerstumperne, der piskede ned i græsset - og luftbomberne fløj i meget tilfredsstillende buer, inden de eksploderede.

Fjenden besvarede ilden med råb og skrig og skud, dvs. ved at råbe: ”Bang-bang!” og affyre deres knaldhættepistoler, mens de kastede sig ned i dækning. Efter kort tid var den sparsomme ammunition opbrugt, og vi fulgte den aftalte plan og trak os tilbage i løb, i god orden og uden tab. Vi blev ikke forfulgt.

Denne episode var på flere måder typisk for tiden og miljøet: Vi færdedes meget ude, vi var helt uden opsyn, de voksne anede ikke, hvad vi foretog os, og næppe nogen af os tænkte på at fortælle vore forældre om det. Vi havde god samvittighed, var åbenbart opdraget til frihed under ansvar. Og vi var meget optaget af krudt og kugler. Oplevelsen står som et vemodigt lyspunkt i erindringen - hvorfor har jeg ikke kunnet give mine egne børn noget tilsvarende?

□

Efterskrift

Poul Ydings beretning om de vilde drengelige vækker minder - der nok ikke oplevedes helt så krigeriske for modparten. Faktisk var der tale om spændende spejderoplevelser ude i mose- og teglværksområdet en sen oktoberweekend i 1955, hvor Uglerens patruljefører Anders (Høegh Post) ganske rigtigt havde udsat sin patrulje for en drabelig terrænøvelse med inviterede ”fjender” fra troppens andre patruljer, og fra Poul Yding, der var patruljefører i Svartfuglene, KFUM i Bløvsstrød, og som var god til det med krudt.

Han boede i Allerød Teglværks bestyrerbolig, og var leveringsdygtig i bl.a. våde mursten. Sådan arbejdede man sammen, især når man kendte hinanden på tværs af de konkurrerende spejderkorps.

Denne beretning kan genkendes fra den patruljedagbog, som dækker de år, og den opbevares i Arkivet med en flere siders røverhistorie om turen, fyldt med tuschtegninger. Det er rigtig god læsning!

OHP

VEJERBODEN HAVDE VÆGT

I Nøglehullet 2/2018 fortalte vi om, at Vejerboden ved Farum Sten & Grus i Nymølle skulle rives ned, og at det kun var et portnerkontor, der trods navnet aldrig havde haft en vognvægt.

Men nu har vi hørt fra vores medlem i Canada, Sven Johansen, at det er ikke rigtigt.

Han fortæller, at han i 1930'erne, da han endnu boede i Vassingerød, selv har været på vægten.

- Et par gange ved pinsetid, når der skulle kalkes og hvidtes kørte Jørgen 'Møller' (Jørgen Jørgensen) på Bøgeholm i enspænderen til kalkværket for at hente en balje kalk. Som en selvfølge var jeg og Hans Christian med. På vejen ind blev hest og vogn med indhold vejret og derefter igen med kalken i baljen, og så var det ind i vejerboden for at erlægge betalingen.

Boden var bemandet af en pæn ældre og velklædt herre ved et skrivebord, og - hvad jeg syntes var meget spændende, et andet bord med en velvoksen brevpresse og ved siden af den, vægtskalaen.

Der var selvfølgelig et ritual forbundet med sådan en tur, nemlig at 'mølleren' skulle have sin vante bager. Det foregik i arbejdsskuret, og så

Vejerboden før den blev mishandlet af overdrevne skilte. Et kønt og bevaringsværdigt, historisk hus.

vankede der selvfølgelig en rød sodavand til os drenge. Det var også gerne tilfældet på det Runde Hjørne på vej til dampmøllen i Lillerød, og det var på vej både ud og hjem.

BS

Her er nedrivningen i gang i foråret 2016, hvor de farvede plader er pillet af.

Det første nummer af Nøglehullet udkom i 1984, og siden er bladet udkommet med tre numre pr. år. De første numre var på blot otte sider, men alligevel rummer de mange oplysninger og spændende historier – f.eks. den følgende artikel fra nr. 2/1986:

DANSEGILDER OG ANDRE GILDER

Af Eva D. Jeppesen

Når man sorterer de gamle arkiver, finder man mange pudsige ting. Således blev der i 1870erne-1890erne afholdt mange offentlige dansegilder rundt omkring i Lyng-Uggeløse kommune.

Mod at betale en krone til kommunekassen, kunne private få tilladelse til at afholde offentlige dansegilder.

Hvis vi ser på Arkivets ældste dokument om dette emne, blev der i 1873 afholdt dansegilde hos Jørgen Jensen i Lyng den 24. februar, hos Jens Olsen i Vassingørød den 24. og 25. februar, ungdomsgilde hos Niels Larsen i Vassingørød den 14. april, bal hos Lars Nielsen 2. pinsedag samt julebal hos Ole Poulsen i Bastrup. Desuden blev der afholdt 17 baller på Lyng Kro samt en fest i Uggeløse Skov; og

Et sjællandsk dansegilde fra 1855, - noget før de beskrevne fra Lyng.

således fortsætter det nogenlunde uændret i de følgende år.

Navnlig fastelavns-gilder var man glade for. I 1876 blev der afholdt 7 fastelavns-gilder i kommunen.

De varede ofte to dage, og i 1885 blev det kroejser Hans Jensen for meget.

Kroejserens protest

Kroejser Jens Hansen oplyste overfor sognerådet, at samtlige kroejser i Frederiksborg Birk i 1884 havde indsendt et andragende til birkedommer Schalten, for at få ham til at indskrænke tilladelserne til at afholde offentlige baller hos ”høkere og private folk”, men da birkedommeren havde henvist til, at sådanne tilladelser kun blev givet på sognerådets anbefaling, anmodede kroejseren nu sognerådet om at nægte tilladelse til at afholde disse baller eller eventuelt indskrænke antallet af tilladelser.

Til støtte for sin ansøgning henviser kroejeren til ”det i høj grad uheldige ved, at beboerne i kommunen mod at betale en afgift på to kroner til kommunens kasse, så ofte som de måtte ønske samme, erholde [får] en tilladelse, som de privilegerede kroer ikke alene én gang for alle har betalt store kapitaler og afgifter af, men årligt må svare afgift af såsom brændevinsafgift, balpenge til kommunen, betaling for polititilsyn m.v. Her i kommunen har der til tider været afholdt sådanne baller eller offentlig dans på to og tre forskellige steder på én aften, og en af beboerne har, som det muligvis vil være det ærede sog-

neråd bekendt, i nævnte øjemed opført en dansesal, hvori han hver månedsdag afholder offentlig dans.

Da dette forhold ikke kan andet end at skade mig i min næring og bedrift, der i forvejen ikke er glimrende, tillader jeg mig at henvende mig til det ærede sogneråd som den lokale autoritet, der ikke alene kan, men også har vilje til at påse en af sine skatteyderes tarv og samtidig sætte en stopper for, at beboerne under sådanne foregiverender som bal m.v. får lejlighed til at vende ungdommen til huset, hvad der let giver anledning til, at der drives smugkro.”

Det ser ud til, at der er taget hen-

Lyng Kro brød sig ikke om de private dansegilder, som nok tog indtjeningen fra kroejeren.

syn til henvendelsen, for i 1889 er der kun indgået betaling for to dansegilder fra private og seks baller fra Lyng Kro til kommunens kasse. Dette kunne tyde på, at også kromandens bevillinger er blevet beskåret.

Forskellige gilder

Disse oplysninger er, hvad vi kan finde i Lokalhistorisk Arkiv, men i Dansk Folkemindesamlings årsskrift for 1985 "Folk og Kultur" er der en artikel om "Spillemanden og Festtraditionerne i 1800-tallet", hvor vi kan få et fingerpeg om, hvad det var for offentlige gilder, der blev afholdt i landsbyerne, på gårdene og hos høkerne. Der var årstidsgilderne: faste lavnsgilder, hvor de gamle festede om søndagen og de unge om mandagen.

Sommetider blev der festet flere dage i træk. Der var påske- og pinsegilder, høstgilder og julegilder. Navnlig fastelavns- og julegilderne dominerede, og desuden ser det ud til, at de gamle lavsgilder stadig blev holdt i hævd.

Der var bl.a. karlegilder, pigegilder og børnegilder, hvor det var henholdsvis karlene, pigerne og børnene, som stod for arrangementet af gilderne.

Der blev som regel trakteret med både mad og drikke ved gilderne,

og så blev der danset bl.a. vals og polka og turdanse lige til den lyse morgen.

Hvilke musikinstrumenter, man anvendte til dansemusikken vides ikke, da der savnes spillemandsberetninger, men det har nok været violin eller harmonika.

Baggrunden for, at der blev afholdt offentlige dansegilder hos private, skal søges i 'Næringsloven af 29. december 1857', hvori det i § 62, der omhandler dans, billardhold og keglebaner mv., hedder: "Derhos kan politimesteren meddele beboere på landet, der ikke er berettigede til værts-hushold eller beværtning, tilladelse til at holde dans og derved at udøve beværtning for betaling. Sådant tilladelse meddeles kun for hvert enkelt tilfælde og mod en kendelse af 1 rigsdaler til sognekommunens kasse."

Materialet i Lokalhistorisk Arkiv viser, at omkring århundredskiftet ebbede det helt ud med offentlige dansegilder hos private beboere.

Næringslovens § 62 blev helt ophævet i 1912.

□

Sommermarked i Allerød Vestcentret fik IRMA til at rekvirere en kæmpe reklamekaffekande. Ca. 1982.

Skuespilleren Ove Sprogøe holdt bårtale Sankt Hansaften 1983 i Drive-in Bio, hvorefter "I kongens Klæ'r blev vist. T.v. direktør Ernst Bulskov.

LAFAKs firmamedlemmer

Allerød Bog & Idé	Huset Hauberg
Allerød Dyreklinik	Krukkerne Blomster og Vin
Allerød Fysioterapi og Træning	Laser Technical Services A/S
Allerød Handelsforening	Lillerød Brugsforening – KVICKLY Allerød
Allerød Planteskole	Lillerød Rotary
Allerød Rotary Klub	Lynge Erhvervsforening
AllerødTransporten A/S	Lynge-Uggeløse Brugsforening
Alt om Blovstrød	Lyngehus
Bedre Bad Allerød -VVS Aps.	Marianne Møllebro - ejendomsmægler
Bilhuset Allerød Aps.	Møllehøj Landbrug, Lille Lyngby
Birkholm Planteskole A/S	Nejstgaard & Vetlov, Statsaut. Revisions-a/s
Bo' s Autoservice v/ Bo Hansen	Carl Nielsen & Søn A/S
BoRent Hjemmeservice Aps.	Nordea Allerød
Aage Christiansen & Søn Aps.	People - Organisationsudvikling
Click Allerød Foto	Republic of Fritz Hansen
Din Herrefrisør	ROMA Pizzeria & Grill Bar
Enevoldsen Kommunikation	Schouboefonden
Anne Franch Møbelpolstring	Skjold Burne v/ Claus A. Østberg
Handelsbanken i Lillerød	V.B. Byggeindustri A/S
Karin Hermansen - Guld - Sølv - Ure	

Lokalhistorisk Arkiv og Forening i Allerød Kommune, Kirkehavgård, Kirkehaven 10, Lillerød, 3450 Allerød, tlf. 48 170891. Åbningstid: Tirsdage kl. 9.00-13.00 samt efter aftale med arkivleder Birthe Skovholm på mail eller telefon.

Henvendelse kan også ske til:
Ole Høegh Post (formand) tlf. 48 17 53 26
Wolthersvej 6, Lillerød, 3450 Allerød.

Arkivets e-mailadresse: LAFAK@LAFAK.dk - Hjemmeside: www.lafak.dk

"Nøglehullet" er arkivets og foreningens medlemsblad. Redaktion: Birthe Skovholm, Ole Høegh Post. Tryk: Enevoldsen Kommunikation Aps.

Oplag: 500 eksp. ISSN 0905-4146

Oktober 2016

Fotografier med kendt fotograf: Erik Henningsen s. 12. Axel Nielsen s. 4. Felix Noga s. 13. Anders Høegh Post s. 21 ø, 21 n, 22. Ole Høegh Post s. 2 ø, 2 n, 14, 17, 18 ø, 18 n, 19, 23. Jan F. Stephan s. 27 ø, 27 n.